

Odešel významný lingvista

Dne 18. srpna 2020, přesně tři měsíce před svými 90. narozeninami, zemřel emeritní profesor PhDr. Dušan Šlosar, CSc., jeden z největších znalců češtiny uznávaný doma i v zahraničí. Jeho dílo představuje mimořádný přínos pro bohemistiku a slavistiku; za své zásluhy byl v r. 2000 oceněn Medailí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy I. stupně a zlatou medailí Masarykovy univerzity, v roce 2019 mu byla udělena Cena města Brna za rok 2018 v oblasti společenských věd.¹

Prof. Dušan Šlosar se narodil 18. listopadu 1930 ve Staříči, gymnázium absolvoval ve Frýdku-Místku a poté jeho kroky směřovaly do Brna na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity, kde vystudoval v roce 1953 češtinu a ruštinu. Svou vědeckou dráhu započal jako dialektolog v brněnské pobočce Ústavu pro jazyk český ČSAV (dnes AV ČR, v. v. i.), ale již v r. 1959 přešel na Filozofickou fakultu MU. Brnu a brněnské filozofické fakultě zůstal věrný po celý svůj život. Zde působil nejprve jako odborný asistent, později jako docent (1982), od roku 1990 jako profesor českého jazyka a po svém odchodu do penze v roce 2001 jako emeritní profesor. Také jako emeritní profesor byl stále ve spojení s Ústavem českého jazyka Filozofické fakulty MU i s brněnským pracovištěm Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Bibliografie Dušana Šlosara čítá zhruba 500 položek a je pro ni charakteristický široký tematický záběr. Avšak tato zdánlivě pestrá paleta jeho odborných zájmů má společného jmenovatele: český jazyk. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že se prof. Šlosar – jako jeden z mála dnešních bohemistů – vyznačoval hlubokou znalostí češtiny ve všech jejích podobách (od počátků češtiny v 10. století až do začátku 3. tisíciletí, a to včetně dialektů). Výsledky svých bádání vkládal nejen do odborných monografií a studií, ale též do četných učebních textů, takže i ony mají své místo mezi vědeckými publikacemi.²

1 Vědecký a pedagogický přínos prof. Šlosara byl podrobně hodnocen u příležitosti jeho 60. a 65. narozenin, především ve sborníku *Poceta Dušanu Šlosarovi. Sborník k 65. narozeninám* (KARLÍK, Petr – RUSÍNOVÁ, Zdenka – PLESKALOVÁ, Jana, eds., Boskovice: Albert, 1995, s. 5–9) a v úvodu k vydání jeho vybraných studií (MALČÍK, Petr. 2010. *Octogenarius*. In: ŠLOSAR, Dušan. *Opera Bohemica Minora*. DVOŘÁK, Jan – MALČÍK, Petr, eds., Brno: Host, s. 11–12). Obě publikace obsahují ve své době aktuální Šlosarovu bibliografii, P. Malčík navíc uvádí výčet jubilejních článků a slovníkových hesel věnovaných prof. Šlosarovi (*Bibliographia Šlosariana*, op. cit., s. 227–228); končí rokem 2008.

2 Mnohá z jeho děl byla vydána několikrát, zde uvádíme pouze 1. vydání.

K jeho nejvýznamnějším vědeckým počínům patří kapitoly *Tvarosloví a Slovo- tvorba v Historické mluvnici češtiny* (LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav, Praha: SPN, 1986, s. 129–340), jež spolu s monografiemi *Slovo- tvorný vývoj českého slovesa* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1981) a *Česká kompozita dia- chronně* (Brno: Masarykova univerzita, 1999) dodnes patří mezi respektovaná díla české historické gramatiky. Dějinám češtiny je věnován *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti* (ŠLOSAR, Dušan – VEČERKA, Radoslav, Praha: SPN, 1979), který vyšel třikrát v podobě učebních textů a naposled v upravené a doplněné podobě (ŠLOSAR, Dušan – VEČERKA, Radoslav – DVOŘÁK, Jan – MALČÍK, Petr, Brno: Host, 2009). Další tematický okruh tvoří grafémika. Ve své době novátorské a dosud hoj- ně citované jsou jeho studie o staročešské a středněčešské interpunkci (např. *Listy filologické* 89 (2), 1966, s. 164–170, *Listy filologické* 87 (1), 1964, s. 126–135), z doby poz- dější připomínáme alespoň publikaci *Diakritický pravopis* (In: ČORNEJOVÁ, Michaela – RYCHNOVSKÁ, Lucie – ZEMANOVÁ, Jana, eds. *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). History of Czech Orthography (up to 1902)*, Brno: Host, Masarykova univerzita, 2010, s. 200–205). Pro nelingvisty byla velmi důležitá *Stará čeština pro archiváře I* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972). Některým otázkám diachronní bohemistiky, ze- jména jednotlivým vývojovým obdobím češtiny, se věnoval též v domácích ency- klopedických slovnících (KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana, eds. *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002; KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana, eds. *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017; dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník>) i zahraničních encyklopediích, např. rozsáhlé výkladové slovníkové heslo o češtině (*Tschechisch*. In: Okuka, Milos, ed. *Lexikon des europäischen Ostens*, Klagen- furth: Wieser 2002, s. 513–534).

O jeho dalších odborných zájmech vypovídají např. monografie *Dějiny české hu- dební terminologie* (ŠLOSAR, Dušan – ŠTĚDROŇ, Miloš. Brno: Masarykova univerzita, 2004) nebo studie *Jazyk publicistiky Leoše Janáčka a jeho přeměny* (In: KARLÍK, Petr – KRČMOVÁ, Marie, eds. *Jazyk a kultura vyjadřování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesá- tinám*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 63–69).

Neméně důležité jsou jeho práce věnované nové češtině, především rozsáhlá ka- pitola o tvoření slov v současné češtině v *Příruční mluvnici češtiny (Slovo- tvorba*. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. Pra- ha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 109–225).

Významné místo ve vědecké činnosti prof. Šlosara zaujímala dialektologie. Jeho první vědecká publikace se zabývala nářečím, odkud pocházel (*Změna á > o v lašském nářečí na Místecku*. In: Králík, Stanislav, ed. *Adolfu Kellnerovi. Sborník jazykovědných studií*. Opava: Slezský studijní ústav v Opavě, 1954, s. 44–46), a poté – v souvislosti s působením v brněnské pobočce dialektologického oddělení ÚJČ ČSAV – následo- valo několik dalších. S příchodem na brněnskou filozofickou fakultu se prof. Šlosar soustředil především na historickou gramatiku češtiny a vývoj spisovné češtiny, ale

o dialektologii se nikdy zajímat nepřestal. Jak ve svých vědeckých studiích, tak při výuce využíval svých znalostí a zkušeností z nářečního výzkumu a dialektologie. Jako dobrý znalec českých nářečí dlouhodobě spolupracoval s dialektologickým oddělením ÚJČ AV ČR, např. jako recenzent Českého jazykového atlasu nebo konzultant při přípravných pracích na Slovníku moravských pomístních jmen.

Z jeho ediční činnosti nelze nepřipomenout významnou a prestižní edici Gramatiky české Jana Blahoslava, 1571 (ČEJKA, Mírek – NECHUTOVÁ, Jana – ŠLOSAR, Dušan, eds., Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1991), díla, které ovlivnilo podobu Bible kralické, a jejím prostřednictvím také podobu dnešní spisovné češtiny.

Výsledky svých bádání pravidelně zpřístupňoval také laickým zájemcům o češtinu, a to v drobných příspěvcích popularizační povahy vycházejících zejména v periodikách Rovnost, Host do domu, Věda a život, Host. Jejich výběr publikoval v trilogii *Jazyčník* (Praha: Horizont, 1985), *Tisíciletá* (Praha: Horizont, 1990), *Otisky* (Praha: Dokořán, 2006). Jeho zasvěcené komentáře k jazykové situaci dnešní doby, ať už šlo o drobné publikace, či vystoupení v televizi – byly širokou veřejností se zájmem přijímány. Jeho vzkaz z roku 2019 má dnes už význam symbolický; přístupný z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10160488386-vzkaz/209452801410002-vzkaz-dusana-slosara/>.

V pedagogické činnosti D. Šlosara dominovaly historická gramatika češtiny, vývoj spisovné češtiny a zpočátku též dialektologie. Během své více než čtyřicetileté pedagogické činnosti vychoval stovky absolventů bohemistiky a archivnictví a mnohé z nich přivedl k vědecké a pedagogické práci. Jeho přednášky a semináře byly sice náročné, ale pro studenty velmi důležité, protože poskytovaly cenné komplexní znalosti o vývoji češtiny od jejích počátků (10. století) až do dnešních dnů. Historický vývoj jazyka byl v jeho interpretaci důležitým faktorem pro pochopení současného stavu češtiny a její dynamiky. Dodejme, že pohled na současnou češtinu jako na výsledek předchozího vývoje, který prof. Šlosar důsledně uplatňoval ve výuce i vědeckých publikacích, nebyl v té době na českých univerzitách samozřejmostí. Pro své hluboké znalosti a zkušenosti byl vyhledáván také zahraničními studenty, bohemisty i slavisty, a zván k dlouhodobým přednáškovým pobytům na zahraničních univerzitách (Greifswald, Münster, Regensburg). Stejně úspěšný byl při výuce češtiny jako cizího jazyka, a to jak na brněnské filozofické fakultě, kde se dlouhá léta významně podílel na chodu Letní školy slovanských studií Filozofické fakulty MU (jako učitel, autor učebních textů i organizátor), tak v zahraničí.

Vedle výuky a vědecké činnosti je třeba zmínit ještě další aktivity. Prof. Šlosar pracoval dlouhá léta jako výkonný redaktor jazykovědné řady SPFFBU (dnes *Linguistica Brunensia*) a zasloužil se o jeho vysokou úroveň. Působil též jako vědecký redaktor četných publikací, recenzent, oponent, školitel a konzultant. V této souvislosti se sluší připomenout, že byl významnou osobností listopadových událostí roku 1989 a poté zastával řadu významných funkcí: byl prvním předsedou Akademického senátu FF MU, vedoucím Ústavu českého jazyka FF MU, členem několika vědeckých a oborových rad, FF MU ad.

Životu a dílu prof. Šlosara je věnována kniha *Jaké hlavy, takový jazyk* (TRÁVNÍČEK, Jiří – VORÁČ, Jiří, Brno: Host, 2008). Publikace je koncipována jako rozhovor autorů s prof. Šlosarem, který vzpomíná na svůj uplynulý život a vyjadřuje se k jazykovědné problematice.

Přestože od odchodu profesora Šlosara do důchodu uplynulo téměř 20 let, jeho odkaz zůstává stále živý. Rozvíjejí ho jeho bývalí žáci a předávají mladším generacím bohemistů. Na pana profesora budeme vzpomínat jako na vynikajícího lingvistu s širokým kulturním rozhledem, oblíbeného vysokoškolského pedagoga a zároveň čestného člověka, který nikdy nepodnikl nic, co by bylo v rozporu s jeho svědomím.

Jana Pleskalová

Department of Czech Language

Faculty of Arts, Masaryk University

Arna Nováka 1, 602 00 Brno

Czech Republic

pleskalo@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.